

RYGJAVERN

NR. 3 / 2009 - 34.ÅRGANG

Utgitt av Naturvernforbundet i Rogaland

"Mållaust liv har og ei meining"

Nå har vi akkurat avsluttet vår flotte fotoutstilling om naturmangfold. Jeg håper mange av dere fikk sett den. Utstillingen viste truede naturtyper i Rogaland - områder vi enda ikke har drenert, fragmentert eller gravd bort. Disse blir nødvendigvis ikke tatt vare på selv om alle faglige anbefalinger tilsier det. Det er viktigere enn noen sinne at politikerne vet nok til å ta de riktige beslutningene.

Vi må vite om sammenhengene i naturen og hvilke konsekvenser våre aktiviteter har. Ole Jakob Vorraa viste tidligere i år en lærerik film på NRK om "Taravikå" på Karmøy. Her var et yrende småkryp-liv i råtnende tang. Et helt samfunn av delikateser for rastende trekkfugler. Et matfat som er helt avgjørende for at fuglene skal klare reisen over Nordsjøen. Vi har et ansvar for ikke å forstyrre dette fascinerende fenomenet som fugletrekket er. Derfor er det svært gledelig at Taravikå har fått være i fred. At ingen har "ryddet og stelt" stranden.

Striglede strender og kantsoner er artsfattige. De er ikke bare et økologisk krisoområde, men dørgende kjedelig for en nysgjerrig 6-åring. Det må ikke bli et mål at vi mennesker skal gå igjennom livet uten å møte "ekle insekter" eller "få skit på skoene". Vi må ikke komme dit hen at trær må bort fordi de "bare griser til". Vi må tåle at løvet faller om høsten og gir skjul for smådyr, og isolerer sarte røtter mot frost. Vi må tåle at noen områder ikke er for oss. "Mållaust liv har og ei meining".

Eirik Thoring

15 000 besøkte naturfotoutstilling i Vitenfabrikken

Sandnes-ordfører Norunn Østråt Koksvis åpnet utstillingen i Vitenfabrikken 24.september. Foto: Ellen Jepsen.

15 000 personer besøkte Vitenfabrikken i Sandnes i løpet av de to månedene fotoutstillingen om truet naturmangfold ble vist. I samme periode deltok 293 personer

på åtte foredrag og en konferanse. – Vi er utrolig godt fornøyd med oppslutningen og ikke minst alle de positive tilbakemeldingene vi har fått. Satsingen i Vitenfabrikken har

vært verdt hver eneste krone, sier daglig leder i Naturvernforbundet i Rogaland, Erik Thoring.

Les mer side 6 til 10.

Miljøvernprisen 2009 til NiR

Naturvernforbundet i Rogaland er tildelt årets miljøvernpris av Rogaland fylkeskommune. Prisen består av 50 000 kroner og en hubro i bronse. Prisutdelingen vil bli foretatt av fylkesordfører Tom Tvedt på fylkestingets møte i

Atlantic Hall tirsdag 8. desember.

– En fantastisk flott anerkjennelse av vårt arbeid. Jeg vil særlig framheve våre frivillige i styre og lokallag og alle de som bidrar med saksutredning og dugnadsinnsats. En stor takk til alle, uttaler en

fornøyd styreleder Eirin Hivand Haneberg. Les mer side 11.

En riktig god jul og et godt nytt år til alle våre medlemmer!

RYGJAVERN

NUMMER 3 - 2009
34. ÅRGANG

Redaksjonen ble avsluttet 30. nov. 2009

Viderebruk av stoff er tillatt ved kildehenvisning

Redaksjon: Erik Thoring (ansv.),
Per Anda (design og montasje)

Utgiver: Naturvernforbundet i Rogaland

Opplag: 1200

Trykk: Bryne & Stavanger Offset AS

**NATURVERNFORBUNDET
I ROGALAND**

Kontoret er vanligvis åpent
mandag og tirsdag 9-16

Org.nr.: 971 339 993

Besøksadresse: Sandvigå 24, 5.etg.

Postadresse: Pb. 441, 4002 Stavanger

Telefon/faks: 51 52 88 11 / 51 52 88 15

E-post: rogaland@naturvern.no

Hjemmeside:

www.naturvern.no/rogaland

Bankgiro: 3201.41.37571

Daglig leder: Erik Thoring
mob/tlf: 416 83 238 / 51 89 06 90

Stryleder: Eirin Hivand Haneberg
tlf: 51 47 98 59

Lokallag og kontakter:

Strand: Egil Tjensvold
tlf: 51 74 75 20

Dalane: Eirin Hivand Haneberg
tlf: 51 47 98 59

Suldal: Jarle Lunde
tlf: 52 79 70 33

Nord-Jæren: Erik Thoring
tlf: 51 89 06 90

Førsteårstilbud medlemskap:

Familiemedlem: 200,- (420,-)

Hovedmedlem: 175,- (350,-)

Student/pensjonist: 100,- (175,-)

Pris i parentes gjelder for følgende år:

Medlemskap tegnes på vår hjemmeside
www.naturvern.no/rogaland eller
e-post: rogaland@naturvern.no

**NATUR OG
UNGDOM**

Postadresse:

Postboks 441, 4002 Stavanger

Kontor i Stavanger:
Sandvigå 24, 3 etg.

Internett:

www.nu.no

Rogaland

Forum for natur og friluftsliv

Nettverk bestående av 13 naturvern,-
fritid- og friluftsforsamlinger samt fire
interkommunale friluftsråd.

kortordag: mandager

Sekretariat: Naturvernforbundet i Rogaland

Koordinator: Emily Halvorsen

Tlf: 46850786

E-post: rogaland@fnf-nett.no

Hjemmeside: www.fnf-nett.no/rogaland

Turfolket sviktet oss

Tre turer og bare 46 deltakere. Det er en noe skuffende fasit etter årets tre fellesturer. Noe av svikten kan tilskrives dårlig vær, men likevel var deltakertallet langt lavere enn vi burde kunne forvente.

Sjøfuglsafari

Sjøfuglsafarien med Riskafjord i juni samlet bare ti deltakere. Selv om det regnet i timen før avgang, var det gode forhold under seilasen til hekkeholmer i Byfjorden, Åmøyfjorden og Hidlefjorden. De få som hadde funnet veien til Ska-genkaia fikk sett svært mye sjøfugl, blant annet krykkje, ærfugl, siland, grågess og store kolonier med måker og terner.

Fisketur

Søndag 29.juni kunne ingen skyldes på været. Det var fantastisk flott med sol og 30 varmegrader. Likevel var det bare 26 som valgte tur på fjorden med Riskafjord. Vi hadde lagt opp til et innholdsrikt program med fiske utenfor Bru og strandhogg på Langøy. To dykkere gikk i sjøen og hentet opp et variert utvalg av marine arter, noen spiselige. Deltakerne fikk en fantastisk opplevelse, men for

Grått og vått ved Liarvatn. Naturlos og botaniker Ove Førland lot seg ikke affisere av regnet.

arrangørene, Naturvernforbundet og AS Riskafjord ble det blodrøde tall i regnskapet.

Vandretur

Søndag 16.august var turen kommet til Preikestolsområdet. I øsende, pøsende regnvær stilte 10 deltakere på ferjekaien på Tau. Turen startet ved Liarvatnet og første etappe gikk til Holmavatn. Underveis orienterte lokallagets kjentmann og botanikk ekspert, Ove S. Førland, om lokalhistorie

og om planter, sopp, moser og lav langs stien. Etter en god rast i Førlands hytte, fortsatte turen gjennom Gudbrandsdalen og Småsildalen tilbake til startpunktet.

En fantastisk flott tur som langt flere burde deltatt på. For som kjent: Det fins ikke dårlig vær, bare dårlige klær!

Årets turer har kostet mer enn det har smakt. Vi reduserer derfor turtilbudet noe neste år.

Kommende marinbiologer? Mye kjekt i sjøen på Langøy. Foto: Siri Ødegaard.

les grønne nyheter fra rogaland
www.naturvern.no/rogaland

Fagdag i kystlyngheia

Kystlyngheiene er en truet naturtype, ikke bare i Rogaland, men langs hele kysten. Gjengroing, skogplanting, nydyrking og nedbygging har redusert lyngheiene i fylket med 90 prosent i løpet av 100 år. Har toget gått for kystens varemerke gjennom tusener av år?

Onsdag 16 september inviterte Naturvernforbundet i Rogaland og samarbeidspartnere til fagdag i lyngheia. Sammen med villsaubønder og fagmiljøene i fylket tilbrakte 40 personer en hel dag på tre utvalgte øyer; Store Marøy, Langøy og Nådøy ved Finnøy. Felles for disse tre øyene er at det har vært drevet rydding, beiting og skjøtsel i siste ti-års periode. Det er ingen enkel oppgave å ta tilbake gjengrodde landskap som har vært uten beiting og skjøtsel i årtier. Det krever stor innsats og betydelig utholdenhet. Men befaringen viste at arbeidet gir positive resultater. Ikke bare for bøndene, men også for friluftsliv og for naturmangfoldet.

Vidt utsyn fra Langøy, med gjengrodde øyer i bakgrunnen. Foto: Ådne Ånensen.

Interessen for å ta bruk lyngheiene til beiting har økt betydelig de siste 10-20 årene. I dag er det anslagsvis 100 bønder som driver med villsau i Rogaland. I fagmiljøene og blant bøndene gjenreises nå kunnskap og kompetanse som var i ferd med å dø

ut. Det gir håp om at representativt utvalg av fylkets kystlyngheier kan berges, særlig i nord-fylket der det fortsatt er store, sammenhengende lyngheier noenlunde intakt. Landbruksmyndighetene har innført flere støtteordninger for å stimulere

bruken av lyngheiene.

Med på fagdagen var også Bondevennens journalist Anne Kari Grimstad. Hennes reportasje fra turen kan du lese på vår nettside www.naturvern.no/rogaland.

Alle ville til Marøy i sommer

Aldri tidligere har interessen for gratis badebåt til Marøy vært større. Men så var også sommerværet av aller ypperste merke da badebåten startet i slutten av juni. I løpet av 19 dager fraktet "Marøyferja" nær 500 fornøyde gjester.

Det unike tilbudet er gjort mulig med økonomisk støtte fra Stavanger kommune, Fylkesmannens miljøvernnavdeling og statlige integreringsmidler. En stor gruppe av deltakerne er elever fra sommer-skolen til Johannes Læringscenter. I tillegg er det et stort antall barnehager og SFO'ere som nyter gode dager på øya. På en av de mest hektiske dagene fraktet vi 85 personer til og fra øya. "Marøyferja" har bare plass til 15-20 personer.

Selv om bading, soling og ballek er favoritt-aktivitetene, er det stor interesse for vandringer i det spennende natur- og kulturlandskapet

Gjestene på Marøy ble overrasket med sommerkonsert av trubaduren Bjørn Kallevig og Halvard Josefsen.

som er ryddet av dugnadsmannskaper fra Naturvernforbundet de siste ni årene. En annen attraksjon er villsauene som beiter øya året rundt. De er så vant med folk at de lar seg

beskue på relativt nært hold.

Hvis bidragsyterne vil, blir det en nyrunde med badebåten neste sommer.

Vellykket i Bergen

Landsmøtet i Norges Naturvernforbund ble i år lagt til august i stedet for juni. Det var vellykket for de drøyt 100 delegatene som hadde tatt turen til Bergen. I tillegg til landsmøteforhandlingene ble det satt av romslig tid til interessante politiske debatter og innledninger med blant andre Jonas Gahr Støre, Erik Solheim og Erna Solberg.

Lars Haltbrekken ble gjenvalgt som styreleder for en ny to-års periode. Fra Rogaland ble vår fylkesleder Eirin Hivand Hanger gjenvalgt som medlem i landsstyret. Delegasjonen fra fylkeslaget besto av Erlend Randeberg, Marius Harlem, Randi Olden og Erik Thoring (observatør).

Godtar tre kraftverk i Bjerkreim

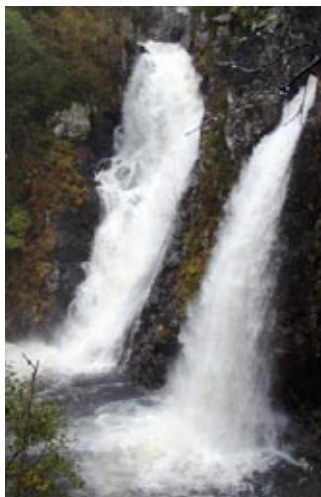
Av seks omsøkte små kraftverk i Bjerkreimsvassdraget kan Stavanger Turistforening og Norges Jeger- og fiskerforening, Rogaland akseptere tre. Naturvernforbundet mener det ikke må gis flere utbyggingstillatelser før småkraftplanen for Rogaland er klar.

Bjerkreimsvassdraget ble varig vernet mot kraftutbygging i 2005. Det er imidlertid åpnet for bygging av mindre kraftverk på inntil 3 MW. Samtlige omsøkte kraftverk er 3 MW eller mindre. Samlet produksjon for de seks kraftverkene er 26,7 GWh. To av kraftverkene vil medføre reduksjon av inngrepsfri natur.

STF og NJFF er skeptisk til kraftverkeiernes forslag om slukeevne fordi dette i praksis vil føre til tørrlegging av vassdragene. Det er NVE som skal avgjøre de seks utbyggingssøknadene.

Truet av Lyse

Slik ser de ut i moderat høstflom, tvillingsfossene i Årdal. Ullestadånå og Tverrånå møtes i Ullestadjuvet på sin videre ferd til Årdalselva. Hvis Lyse får det som selskapet vil, kan du klippe ut dette bildet som et minne. Slik minnebilder har vi altfor mange av allerede i Rogaland!

Ullestadånå t.v., Tverrånå t.h.
Foto: Rune Folkvord.

Vil ha bilvei til hytter i Fundingsland

Liarstølvatnet i Fundingsland. Hyttene til venstre på bildet.

Naturvernforbundet frarår på det sterkeste at det blir gitt tillatelse til å bygge bilvei til Liarstølvatnet i nærheten av Vormedalsheia landskapsvernområde. Veien berører også Vormo-vassdraget som er varig

vernet mot kraftutbygging.

Det er hytteiere ved Liarstølvatnet som har søkt om å få bygge vei til sine hytter. Veien vil dels følge en eksisterende traktorvei. Naturvernforbundet mener veien fremstår

som unødvendig og kun fremmer hytteeiernes interesser.

Fylkesmannens miljøvernavdeling er også negativ til veisøknaden som skal avgjøres av Hjelmlandpolitikkerne.

Tålegrensa for villaksen er nådd

Fylkesmannen i Rogaland har avslått 9 søknader om utvidet lakseproduksjon og en søknad om nyetablering. - Tålegrensa for ville bestander av laks og sjørret er nådd og til dels også overskredet, begrunner fylkesmannen i sitt historiske avslag.

Oppdrettsnæringen har nemlig hatt gode vilkår for vekst i en årrekke. Bare på de 15 siste åra er fiskemengden femdoblet. Prisen har villfisker måtte betale. Flere bestander av laks og sjørret er truet på grunn av alvorlig og omfattende lakselusmitte fra oppdrettsanleggene. I den seinere tid er det også tydelige tegn på at økosystemet i Ryfylkefjordene er i ubalanse. Det skyldes tilførsel av betydelige mengder nærings-salter fra anleggene som påvirker tareplanter (blant annet sukkertare) negativt.

Avslaget fra fylkesmannen er gjort i medhold av forurensingsloven, og klageinstansen er SFT.

Naturvernforbundet og Jeger- og fiskerforbundet i Rogaland har gått sterkt i mot Grieg Seafoods plan-

lagte nyanlegg ved Ådnaholmen/Norheimsøy i Sjernarøyene. -Et anlegg av denne størrelse (tilsvarende 18 fotballbaner) vil medføre betydelig inngrep i uberørt natur, fordrive all annen aktivitet fra området og medføre en uforholdsmessig stor tilførsel av nærings-salter i et allerede sterkt påvirket område, het det i fellesuttalelsen.

- Utrolig viktig at forurensingsmyndighetene nå setter foten ned for en oppdrettsnæring som ikke spiller på lag med naturen. Om dette er nok for å hindre en økologisk katastrofe gjenstår å se. Vi mener det er langt stykke igjen for denne virksomheten kan kalles bærekraftig, uttaler Oddvar Vermedal i jeger- og fiskerforbundet.

Dykking ved Grieg Seafoods anlegg ved Norheimsøy viste skremmende skader på den marine flora. Foto: Siri Ødegaard.

Store Marøy – nå også med rødlistet sopp

Ove Førland med skarpt blikk på moser og lav på Marøy.

Store Marøy har flere skatter å by på, for den som leter. Det har vår rutinerne botaniker i lokallaget i Strand, Ove S. Førland gjort i høst.

Og har han funnet øyas første rødlisteart, en vedkorallsopp. I den nasjonale rødlista er denne soppen oppført som nær truet (NT).

Siden den første botaniseringen på Marøy skjedde i juni i 2005, ønsket vi å få med oss høstens sopper. Og det ble et stort antall. Lista fra 2005 kunne suppleres med 48 sopper.

- De fleste av soppene er karakteristiske i et beitelandskap. Det er sauemøkk som gir soppene gode levevilkår, forteller Ove.

Etter høstens botanisering er det registrert i alt 241 moser, sopp, lav og karplanter på Store Marøy.

Nå må vi ile til med en presisering: Vedkorallsoppen er den første registrerte rødlistearten fra planteverdenen. Når det gjelder fugler er antallet betydelig høyere, nemlig 17 rødlistearter. Bare to av disse er hekkefugler, stær og steinskvett.

Krever tøffere tak i fylkets klimaplan

Transportsektoren i Rogaland står for store deler av energibruken og klimagassutslippene, og i likhet med energisektoren er det behov for omfattende omlegginger. Naturvernforbundet etterlyser et høyere ambisjonsnivå enn det som skisseres i fylkeskommunens regionalplan for energi og klima, og mener det må legges opp til et klart trendbrudd med dagens politikk på dette området.

En plan for energi og klima bør være en arena for å ta et oppgjør med planene om ny vegkapasitet, eksemplifisert gjennom Ryfast, Rogfast, Eiganestunnelen og flere andre prosjekter. I drøftingen av tiltak sås det tvil om økt vegkapasitet gir økt vegtrafikk, noe vi mener det er svært godt grunnlag for å hevde.

Med en så omfattende ny fornybar energiproduksjon som det legges opp til i plandokumentet frykter vi at det kan bli en utfordring å ta vare på naturmangfoldet. Særlig er vi kritisk til at det legges opp til fortsatt ny vannkraftproduksjon i fylket. Ny vannkraftproduksjon bør primært skje ved effektivisering/opprustning av eksisterende anlegg, og bare i helt begrenset grad i form av ny utbygging. Tiden for konvensjonell vannkraftutbygging i Rogaland bør være forbi.

For vindkraft er trolig ambisjonsnivået i høyeste laget med tanke på hensynet til naturmangfoldet. Det er viktig at utbygging ikke skjer på steder og i et omfang som medfører tap av truede naturtyper og truede arter (jfr nasjonal rødliste). I denne sammenheng vil vi minne om våre internasjonale forpliktelser om å stanse tapet av naturmangfold innen 2010.

Bare bybane er godt nok

Naturvernforbundet avviser bussbaserte løsninger som alternativ til bybane på Nord-Jæren. All internasjonal erfaring viser at banebaserte løsninger er langt å foretrekke. Forbundet støtter dermed hovedkonklusjonen i KVVU-arbeidet (konsekvensutredning) for Transportsystemet på Jæren som Rogaland fylkeskommune står bak.

KVVU-arbeidet dokumenterer at baneløsningene gir kortere reisetid, bedre kapasitet, bedre regularitet og punktlighet, lavere driftskostnader og gir grunnlag for en mest mulig effektiv arealutnyttelse. Baneløsningene vil i større grad enn buss sikre god kapasitet og har bedre evne til håndtering av fremtidige reisevolum

NiR vil forøvrig framheve følgende tiltak som viktige for utviklingen av et miljøvennlig transportsystem:

- flere stopp på Jærbanen i byområdet
- tiltak for å øke fremkommeligheten for transportsykling
- samordnet regional parkeringspolitikk

- sterkere trafikkdempende effekt av bompengedordningen
- kapasitetsutvidelser på E39 mellom Stavanger og Sandnes frarådes
- båndlegging av areal til
- traseføring for bane
- arealbruk i byaksene som bygger opp om banebetjening
- at kollektivsystemet bygges ut først i nye utbyggingsområder

Den franske Middelhavsbyen Montpellier har satset tungt på bybane. Byen er den åttende største i Frankrike med 225 000 innbyggere.

Foto: Hans Magnar Lien.

Annonser
i Rygjavern?

www.naturvern.no/rogaland/rygjavern

Ingen sov i Vitenfabrikken

Stavanger hadde ikke plass til oss. Det hadde Sandnes. To måneder i høst med utstilling, konferanse og foredrag i Vitenfabrikken har gått som en drøm.

Det så mørkt ut da vi på våren søkte etter egnede utstillings- og møtelokaler. Stavanger hadde ingen ting å by oss, Kulturhuset i Sandnes sa nei og Biblioteket hadde ikke plass. - Prøv Vitenfabrikken ble vi fortalt. Og der møtte vi en museumsleder, Gro Persson, som tok i mot oss med åpne armer, stor entusiasme og flotte fasiliteter.

Vi ble smittet av Gro's entusiasme. Det som i utgangspunktet var en fotoutstilling ble supplert med en maraton foredragsserie og en stor konferanse. Gro ville ha full pakke og det fikk hun.

I flokk og følge

Men ville folk komme? Naturvernforbundet har hatt arrangementer i Sandnes før. Men aldri noe i nærheten av høstens storsatsning: Fotoutstilling, konferanse, politisk debatt og åtte ukentlige foredrag. Dessuten hadde Jernbaneverket for sikkerhets skyld stengt Jærbanen i hele perioden.

Vår frykt ble gjort til skamme. Folk kom, i flokk og følge. 64 personer stilte på den store konferansen 24. september. Der var også Sandnes-ordfører Norunn Østråt Koksvik og NNV-leder Lars Haltbrekken som besørgte den offisielle åpningen.

Lang vei å gå

"Kan vi stanse tapet av naturmangfold innen 2010? spurte vi innleiderne og de politiske debattantene. I den grad publikum fikk svar, var det negativt. Både professor Sigmund Hågvar, SABI-MA-leder Rune Aanderaa og våre to lokale helter, Per Kr. Austbø fra fylkesmannen og Knut Henrik Dagestad fra naturoppsynet, mente Norge har en lang vei å gå før lekkasjen av natur og arter blir tettet. Mest unnvikende var politikerpanelet. Representantene fra H, V, Sp og Ap ville ikke gi noen garantier, men stemningen var i det minste positiv til vårt forslag om en handlingsplan for naturmangfold i Rogaland.

Naturbokhandelen var en stor suksess, med nesten 50 solgte bøker. Kristina Thoring ekspederer Øyvind Gjerde. Foto: Ellen Jepsen.

Politikerpanelet: F.h. Helge Solum Larsen (V), Tom Tvedt (Ap), Magnhild Eia (Sp) og Janne Johnsen (H). Foto: Bjarte Hetland. Thoring ekspederer Øyvind Gjerde. Foto: Bjarte Hetland.

Fornøyde utstillere i Vitenfabrikken: F.v. Roy Mangersnes, leder i Biofoto Rogaland, Erik Thoring daglig leder i NiR og styreleder samme sted, Eirin Hivand Hanberg. Foto: Bjarte Hetland.

229 tilhørere

Etter det vi vel må kalle en pang-åpning, gikk det slag i slag med foredrag hver torsdag i åtte uker. Vi sa til oss selv at et gjennomsnittlig besøk på 20 personer ville vi være fornøyd med. Det gikk mye bedre. I alt 229 tilhørere gir et gjennomsnitt på 28. Sandnes er definitivt en god møteby!

15 000 besøkende

På utstillingens tredje siste dag, 20 november, fikk vi publikumstallene: 15 000 besøkende siden utstillingen åpnet. Imponerende! Vi registrerte for vår egen del at folk tok seg god tid med utstillingen som sto strategisk plassert ved kafeen i 1. etasje. Det er lett å forstå for alle som har sett de fantastiske bildene fra medlemmer i Biofoto Rogaland, delikat presentert i glass og ramme

og med tankevekkende tekster. Utstillingen er forøvrig kjøpt av Stavanger kommune og skal med tid og stunder vises i Stavanger friluftssenter ved Store Stokkavatn. Vi planlegger å produsere en mobil versjon av utstillingen som vi vil vise i andre kommuner i fylket.

En stor takk

Arrangementene i Vitenfabrikken har vært et formidabelt løft for en liten og fattig forening. Men det har vært verdt hver eneste krone og utallige arbeidstimer. Vi har allerede gitt Vitenfabrikken all mulig fortjent ros, men det er også mange andre som fortjener heder og ære: Foredragsholderne, dugnadsfolkene, naturfotografene og ikke minst alle de som bidro med økonomisk støtte. En hjertelig takk til hver og en.

Rogalandsnaturen forsvinner – bit for bit

Rogalendingene har et høyt forbruk av natur. Det skyldes stor folkevekst, høyt energiforbruk og en økende velstandsutvikling, særlig de siste 50 årene. Rogalandsnaturen blir bygd ned, fragmentert og kultivert i stort omfang og i høyt tempo. Vi står i fare for å miste naturtyper med uerstattelig biologisk mangfold. Det gjelder særlig forskjellige typer våtmarker, kystlynghei og naturbeitemarker. Det betyr igjen at flere arter mister sine leveområder. Fra den nasjonale rødlista over truede arter er 507 planter, moser, lav, insekter, fugler og dyr registrert i Rogaland.

Norge har forpliktet seg til å stoppe tapet av biologisk mangfold innen 2010. Hva har Rogalands 26 kommuner tenkt å gjøre med det?

Inngrepssvone

– områder som ligger 1 km eller mer (i luftlinje) fra tyngre tekniske inngrep

- Områder 1-3 km fra tyngre tekniske inngrep
- Områder 3-5 km fra tyngre tekniske inngrep
- Villmarkspregede områder: Områder 5 km eller mer fra tyngre tekniske inngrep

Status per 2003. Kilde: Direktoratet for naturforvaltning

FAKTA OM NATUR I ROGALAND

I 2003 var 24 prosent av Rogalandsnaturen uten inngrep (minst 1 km fra tyngre tekniske inngrep). Gjennomsnittet i hele landet er 45 prosent. Uørt natur forsvinner raskere i Rogaland enn ellers i landet. I løpet av 15 år (1988-2003) ble de inngrepssvone naturarealene i Rogaland redusert med 6,9 % mot 3,1 % for hele landet.

Lars Monsen drar neppe til Rogaland for å oppleve villmark! Fylket har bare igjen 0,37 % villmark, det vil si uørt natur som ligger minst 5 km fra større tekniske inngrep.

Over 70 % av vannkraftpotensialet i Rogaland er bygd ut, 13 % er vernet. Vannkraftepoken i fylket er ikke over. I perioden 1998-2005 ble det gitt byggetillatelse til over 100 mindre kraftverk.

Ca. 15 % av landarealet i Rogaland er vernet etter naturvernloven. Men bare 0,9 % av de mest truede naturtypene med det høyeste antallet rødlistete arter er vernet.

Kilde: Direktoratet for naturforvaltning og Fylkesmannen i Rogaland

Utstillingen er støttet av:

Sandnes kommune
Stavanger kommune
Rogaland fylkeskommune
Fylkesmannen i Rogaland
Norges Naturvernforbund
Forum for Natur og Friluftsliv, Rogaland
AS Næste Skutt
Stavanger Foto AS

Utstillingen er laget av:
Naturvernforbundet i Rogaland
(www.rogaland.naturvern.no)
og BioFoto Rogaland

**Naturvernforbundet
i Rogaland**

BioFoto
Naturvernforbundet

Gratisk design: Ellen Jepsen

Print og bilder: Stavanger Foto AS
Innramming: Tori i Rammeverket
Tekst: Naturvernforbundet i Rogaland

En stor takk til Wittenstikken som
har støttet lokaler til utstillingen.

Strandsone under press

Myrflangre er sterkt truet. Arten er registrert ett sted i Hå kommune.

Fotograf: Roy Mangersnes/Biofoto Rogaland.

Strandsonen i Rogaland preget av store kontraster. Fra dype fjorder, til lange sandstrender mot storhavet. Naturtypene i strandsonen er svært variert og noen er mer truet enn andre. Det gjelder i første rekke sanddyneområdene som samlet sett har flest rødlistearter og flest direkte trua arter. En sju mil

Jerstrendene ble vernet i 1977. Her fra Ogna. Fotograf: Roy Mangersnes/Biofoto Rogaland

lang kyststrekning på Jæren ble vernet som landskapsvernområde i 1977. Her inngår de fleste av våre

sanddyneområder. Ca 36 prosent av 100-metersbeltet i Rogalands strandsone er bebyggt. Stavanger

og Sandnes har den største andelen bebyggt strandsone.

Kystlyngheiene akutt truet

Klokkesøte har sitt leveområde i fuktig kystlynghei. Arten har hatt tilbakegang de siste 50 år og er nå regnet som sterkt truet.

Fotograf: Roy Mangersnes/Biofoto Rogaland.

Kystlyngheiene er en akutt truet naturtype. Trolig har så mye som 80 prosent av kystlyngheiene i Norge allerede gått tapt de siste 100 år. Selv om lyngheiene er næringsfattige, er naturmangfol-

Karmøy har fortsatt større, sammenhengende lyngheier. Bildet er fra Syre. Fotograf: Ole Jakob Vorraal/Biofoto Rogaland.

det rikt og særpreget. I enkelte områder er det registrert mer enn 200 karplanter og 63 fuglearter. Flere arter som lever i kystlyngheia

står på den nasjonale rødlista over truede arter, blant andre hubro. Det er nydyrking, utbygging, gjengroing og nitrogenforurensing som er

de viktigste årsakene til tapet av kystlynghei.

De siste våtmarker

Orrevatnet i Klepp kommune er naturreservat med internasjonal status (Ramsar). Grågjess er vanlige beitegjester. Fotograf: Roy Mangersnes/Biofoto Rogaland.

Våtmarkene omfatter en rekke naturtyper som har høy biologisk produksjon og stort arts mangfold.

Det er knapt noen annen naturtype som har vært utsatt for større inngrep fra menneskets side.

Myrer, innsjøer og dammer i låglandet er drenert og tørrlagt i stort omfang. Elvedeltaer og grunne,

Svarthalespove trives i kantsonen mellom myr og dyrka mark. Den hekker et fåtall steder på Jæren og regnet som sterkt truet.

Fotograf: Roy Mangersnes/Biofoto Rogaland.

næringsrike sjøområder har gått tapt i utfyllinger og bebyggelse. Presset mot våtmarksområdene er stort, særlig på Jæren. Det er vernet 29 våtmarker i Rogaland som utgjør 0,24 prosent av landarealet i fylket.

Skog verdt å verne

Røssdalen i Forsand har en svært godt utviklet lauvskog med stor verdi for biologisk mangfold. Røssdalen er vernet. Fotograf: Vetle Woxholt/Biofoto Rogaland.

Rogaland er et av landets minste skogfylker. Skogsarealet øker nå betydelig som følge av varmere klima og redusert husdyrbeiting.

Rogaland har flere, mindre skogsområder med stort og særpregt biologisk mangfold. Det gjelder særlig edellauvskoger (eik, hassel,

alm, ask, bok og lind), mens også enkelte barskogsområder. Flere av områdene med høyt biologisk mangfold og mange trua arter,

Gaupe opptrer sporadisk i Rogaland. Bestanden av det eneste viltlevende kattedyret i Norge blir regulert ved jakt, sjøl om arten er regnet som sårbar i rødlista. (Bildet er tatt under kontrollerte forhold.)

Fotograf: Roy Mangersnes/Biofoto Rogaland.

er i dag vernet som naturreservater. Presset på den mest verdifulle skogen i Rogaland som ikke er vernet, har avtatt fordi det ikke lenger blir gitt tilskudd til granplanting i edellauvskog.

Høgfjell perforert av inngrep

Bergjunker er kjent fra tre steder i høgfjellet i Rogaland. Arten har vært totalfredet siden 2001 og er regnet som nær truet i rødlista.

Fotograf: Jarle Lundel/Biofoto Rogaland.

Europas sørligste villreinstamme har tilhold i Ryfylke- og Setesdalsheiene. Det samme fjellområdet er blant det mest utbygde i landet, med store kraftverksmagasin, bilveier, kraftlinjer, hytter og stor turistferdsel. De ubebygde høgfjellsarealene er i hovedsak vernet

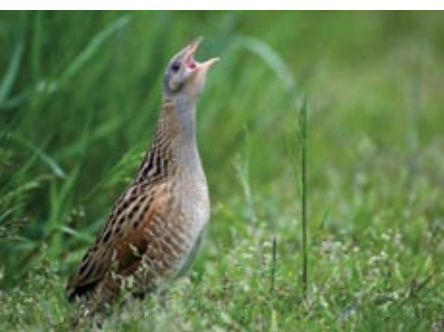
Fra Kvilldalsdalen i Suldal. Høgfjellet i kommunen er sterkt påvirket av kraftutbygging. Fotograf: Vetle Woxholt/Biofoto Rogaland

som landskapsvernområder og enkelte er vassdrag er vernet mot kraftutbygging. Om det er tilstrek-

kelig til å sikre leveområdene for villreinen gjenstår å se. Blant de relativt få trua artene som er regis-

trert i Rogalands høyfjell, er skredmjelt, norsk malurt, kongeørn og jaktfalk.

Truet naturtype i jordbruket

Åkerrikse er lever i bondens graseng. Derfor er den også svært utsatt i forbindelse med slått. Arten har gått sterkt tilbake og er regnet som kritisk truet.

Fotograf: Roy Mangersnes/Biofoto Rogaland.

Naturbeitemarker er en truet naturtype i jordbrukets kulturlandskap. Beitemarkene er ikke gjødsle, pløyd eller isådd fremmede plantearter. Disse områdene er gjerne gamle og har særlig stor betydning for det biologiske mangfoldet. Her finnes en rekke

Naturbeitemarkene ved Kyllesvatnet i Sandnes er naturreservat og et viktig levested for våtmarksfugl. Fotograf: Roy Mangersnes/Biofoto Rogaland.

sjeldne og truede planter, sopp, insekter og fugler. Naturbeitemarkene er truet av nydyrking, gjøds-

ling eller gjengroing som følge av opphør av beiting. For å bevare og skjytte det verdifulle natur-

mangfoldet på beitemarkene, kan bønder søke om tilskudd fra landbruksmyndighetene.

Naturminner fram fra glemselen

Før – da nåværende Stavanger var et åpent kulturlandskap dominert av lynghei, myr og beiteland, var flyttblokkene (kampesteinene) tydelige elementer i landskapet. Det var de i kraft av sin monumentale synlighet i det treløse landskapet.

Mange av flyttblokkene hadde også en funksjon – som grensesteiner mellom gardsbruk eller jordbrukssteiger. Og i noen tilfeller også brukt som skjul for husdyr i et nakent landskap. Til noen flyttblokker er det knyttet sagn og myter, fortalt fra generasjon til generasjon.

Mindre påaktet er flyttblokkenes fascinerende geologiske historie.

Smørstykket, en kampestein sør på Vassøy. Foto: Rune Larsen

Kampesteinene er nemlig resultater av isbreenes voldsomme arbeid for inntil 12 000 år siden. Steinene besto gjerne av harde bergarter som ble revet løs fra berggrunnen og fraktet med isen over enorme avstander. Noen fra fjellene i Ryfylke, andre helt fra Oslofjorden og endog fra sørlige deler av Sverige. Da isen trakk seg tilbake ble de langtransporterte steinene liggende igjen som naturens egne skulpturer i det åpne landskapet på Jæren.

Sprengt eller glemt

Flyttblokkene i Stavanger har bokstavelig talt druknet i glemsel og skog. Byen har ikke bare vokst seg utover i det tidligere jordbrukslandskapet, det har også vært en formidabel skogvekst etter den andre verdenskrig. Mest som følge av skogplanting, men også som et resultat av en generell gjengroing i tidligere åpne landskap. Samlet sett har flyttblokkenes synlighet som historiske og estetiske elementer i landskapet i stor grad blitt borte.

Mange flyttblokker er også borte for godt. Det gjelder ikke bare den sagnomsuste Kongsteinen på Storhaug, men særlig flyttblokker i det intensivt drevne jordbrukslandskapet.

Flyttblokkene kan neppe gjen-

Svinasteinen ved Ullandhauggarden er fredet som fornminne.

vinne sin skulpturelle kraft i landskapet fordi landskapet er ikke som før. Men flyttblokkene – i hvert fall noen av dem – kan gjøres mer synlige til glede for brukere av byens friområder og nærområder. Og på samme tid kan vi fortelle stedshistorien og den geologiske historien.

Kan du hjelpe?

Naturvernforbundet i Rogaland har satt seg fore å registrere Stavangers flyttblokker. Det vil si alle steiner som måler minst tre meter over bakken. Vi antar at det i alt kan dreie seg om et sted mellom 30 og 60 flyttblokker. De fleste vil vi finne på Byøyene, særlig der det er liten eller ingen bebyggelse.

Når registreringen er gjennomført vil vi plukke ut byens "Topp 20" flyttblokker. Disse ønsker vi å skilte og de skal inngå i tre eller fire natur- og kulturløyper som vi har kalt "Fra blokk til blokk". I arbeidet har vi allerede fått verdifull informasjon fra medlemmer i byens historielag. Prosjektet er så langt støttet av Kulturminneåret 2009 med kr. 10 000.

Hvis du er interessert i å delta i registreringsarbeidet, kan du ta kontakt med prosjektleder Erik Thoring på e-post: rogaland@naturvern.no eller tlf 416 83 238.

Fredet av Rogaland Naturvern

Visste du at daværende Rogaland Naturvern sørget for at det ble fredet seks naturminner i Stavanger i perioden 1950 til 1960?

Fredningsvedtakene som ble gjort i medhold av naturfredningsloven, gjelder fortsatt. Den første fredningen kom i 1950 og gjaldt to furutrær i Holbergsgate 84. I 1959 ble tre flyttblokker (kampesteiner) fredet; Knutmannssteinen på Byhaugen, Skrefsrudsteinen på Storhaug, Klovsteinen på Eiganes og en vandrestein i Rogalandsgaten. Året etter ble sedertreet i Olavskleiva fredet.

Svinasteinen ved den forhistoriske Ullandhauggarden er også fredet, som fornminne.

I følge fylkesmannen i Rogaland er det fredet 15 naturminner i fylket. Naturminner er beskrevet som geologiske, botaniske eller zoologiske forekomster (enkelte objekt) av vitenskaplig eller historisk interesse. Streng verneform.

Knutmannssteinen på Byhaugen ble fredet i 1959 etter forslag fra Rogaland Naturvern.

Hidlegården til fylkesmannen

Stavanger kommune har aldri noen gang tidligere gitt Naturvernforbundet medhold i en klage. Heller ikke denne gang. Naturvernforbundets klage på kommunens vedtak om å regulere store deler av Hidlegården ved Litle Stokkavatn til friområde er avvist. I gjeldende kommuneplan er det samme område vist som spesialområde naturvern, og forbundet mener at kommunen ikke har gode grunner til å endre planstatus. Klagen vår går nå til fylkesmannen.

Skuffende Stavanger-plan

Rogalands Avis kalte Høyrepolitiker Kjell Erik Grøsfeld for "Grønne Grøsfeld" fordi han har lovt en betydelig sterkere satsning på naturvern i Stavanger. Den tittelen har ikke Grøsfeld gjort seg fortjent til. Kommunedelplanen for idrett, fysisk aktivitet og naturopplevelse som ble vedtatt i høst kan best beskrives som 20 i stil og null i innhold. Planen varsler ingen nevneverdig satsing på naturvern i oljebyen. Tvert om fortsetter kommunen å planlegge ødeleggelse av de ytterst få verneverdige områdene som fins igjen som feks. strandsonen i Madlatuå og på Boganeset og nye inngrep ved Mosvatnet.

Nei til pukkverk ved Figgjoelva

Fylkesmannen i Rogaland har fremmet flere innsigelser mot det planlagte pukkverket i Møgedal i Time kommune, ca 300 meter fra Figgjoelva. Naturvernforbundet har ikke tatt stilling til prosjektet, men fremhevet forslaget om å bruke pukkverket som deponi for rene gravmasser. I dag blir mange verdifulle restarealer på Jæren ødelagt av massefyllinger, fordi det ikke finnes et skikkelig regionalt deponi.

Sandvassjuvet – en geologisk perle

Øvre del av Sandvassjuvet med fossen og Sandvatn i bakgrunnen.

Sandvassjuvet er en meget spesiell geologisk formasjon. Juvet er dannet i siste istid ved at en isoppdemmet innsjø har brutt demningen slik at store mengder vann har rent ut.

I løpet av kort tid, neppe mer enn ett døgn, har vannmassene skåret seg ned i fjellet og laget juvet.

Sandvassjuvet er skåret med loddrette fjellsider og i en rett linje. Dette er det samme fenomenet som skapte det berømte Jutulhogget i Alvdalen og Renadalen kommuner. Det er ikke mange slike juv i Norge, i Rondane finnes nok ett juv som heter Jutulhogget, dette er ikke mer enn 100 meter langt.

Imponerende juv

Sandvassjuvet er ca. 700 meter langt, ca. 10 meter på det smaleste, og vel 40 meter på det bredeste, dybden går fra ca. 10 meter i starten til ca. 60-80 meter i enden av juvet. Dette er et imponerende juv, og så langt jeg vet finnes ikke make til dette juvet i Rogaland, på landsbasis finnes antagelig også få slike juv. Langs kantene kan vi se ned i juvet, enkelte steder øverst i juvet kan vi gå ned i selve juvet. Vannet fra Sandvassosen renner gjennom juvet. Elven renner først i slak helning med myrer på begge sider, så renner elven ut i en foss som danner starten på juvet. Elven som renner gjennom

juvet er synlig i den øvre delen av juvet og gir liv til vegetasjon på de bratte sidene. Den er også med på å gi juvet visuelt liv.

Ny trussel

Den siste halvdelen av juvet er dekket av en steinrøys, men ved utløpet av juvet kommer elven fram i dagen igjen og renner videre mot Beinskjervatnet og Urdavatnet. Fra denne siden viser juvet seg med sine mektige, mørke og loddrette fjellsider. Sandvatnet, elveosen og elven som renner ned i juvet er en umistelig del av dette synsinntrykket.

Lyse Produksjon har planer om å demme opp elven ved elveosen eller lenger ned i juvet, dette vil ødelegge dette vakre juvet, det er derfor viktig å få nasjonal oppmerksomhet på denne naturperlen. Den er del av forslag fra Rogaland Naturvern til nasjonalpark i dette området. Denne planen er under behandling hos fylkesmannen i Rogaland.

Sandvassjuvet er foreslått som "geologisk nasjonal arv" av Arent Greve og er presentert på nettsiden til geologiforeningen, www.geoportalen.no. Her kan du også lese om kriteriene for å få status som geologisk nasjonal arv.

377 arter registrert til nå

Det er ikke bare som geologisk fenomen at Sandvassjuvet imponerer. Også floraen er spesiell og særpreget. Så langt har botanikere registrert 377 arter i juvet, fordelt med 117 karplanter, 154 moser, 89 lavarter og 17 arter sopp. Blant disse er en regnet som svært sjelden i Rogaland, mens fem er regnet som sjeldne.

- Vi forventer å finne mer fordi den øvre delen av juvet ennå ikke er undersøkt, forteller Ove S. Førland som har deltatt i registreringsarbeidet.

I den øvre delen regner Førland med å finne en del fjellplanter.

Mens den nedre delen er omgitt av stor bjørk- og furuskog, starter juvet i klassisk snaufjell dominert av lyngplanter. Her er også juvets eneste foss med en fossesprøytsone som kan gi levekår for flere arter mose og lav.

- Det er klart det kan få negative konsekvenser for plantelivet i Sandvassjuvet dersom vannføringen blir regulert, framholder Førland. – Flommene blir borte, og den høye luftfuktigheten som er typisk i juvet kan bli påvirket av en kraftutbygging som igjen kan føre til tap av arter, sier Ove S. Førland.

Tiurt funnet i Sandvassjuvet er regnet som en sjelden art i lavlandet i Rogaland. Foto: Ove S. Førland.

Meld fra om hole eiker

Hole, gamle eiker er truleg det leve-området i landet der det er kjend flest raudlistearter, særleg sopp og biller, men og lav. Det blir derfor nå utarbeidd ein handlingsplan for hole eiker. Kunnskapen om hole eiker i fylket er svært mangelfull og tilfeldig. Derfor er det mange som kan gjera ein viktig innsats for det biologiske mangfaldet med å melda inn til fylkesmannen kvar slike eiker finst.

Rogaland er truleg det fylket med mest eikeskog etter Agderfylka. Det meste av eikeskogen i Roga-

land er nokså ung, etter hard hogst til tømmer, gjerdestolpar og ved. Det er berre to gamle eiker som er verna som naturminne i fylket, den eine på Ombo og den andre i Eigersund.

Ekspertar skal gjere grundige undersøkingar av gamle, hole eiker, men då må dei vita kvar dei finst. Forvaltninga treng hjelp til kartlegginga, og kjenner du til ei hol eik melder du fra til epost: audun.steinnes@fmro.no Sjå meir om kartlegginga på www.fmro.no

Hol-eika ved riksvegen mellom Barka og Nag i Strand kommune er fleire hundre år gamal. Foto: Roy Mangersnes/Biofoto Rogaland.

- Naturvernforbundet er et viktig korrektiv

Naturvernforbundet i Rogaland er tidlelt Rogaland fylkeskommunes miljøvernpris for 2009. Her er begrunnelsen:

Tildelingen begrunnes med organisasjonens solide og godt faglig forankrete arbeid med å ta vare på natur og miljø i vid forstand. I tillegg til

klassisk naturvern omfatter dette engasjementet fagfelt som blant annet forurensing, klima, energi og samferdsel.

Naturvernforbundet er en medlemsbasert, demokratisk organisasjon der arbeidet i hovedsak er basert på frivillighet og dugnad. Gjennom

sitt arbeid knyttet opp mot lokale og regionale myndigheter fungerer organisasjonen som et viktig korrektiv i samfunnsdebatten.

Naturvernforbundet driver også et omfattende formidlingsarbeid i forhold til allmennheten i viktige miljøspørsmål. Begrunnelsen legger

også vekt på at forbundet engasjerer seg i saker over hele fylket og at de har drevet sitt virke gjennom flere årtier.

Prisen deles i 2009 ut for 21. gang. Det er Regional- og kulturutvalget i Rogaland fylkeskommune som tildele prisen.

SANDNES KOMMUNE
Kommunalteknikk

Den lille røde

Brukes til farlig avfall og EE-avfall.

Farlig avfall som maling, lakk, olje, plantevernmidler o.l.

Små elektrisk og elektronisk produkter som hårføner, lyspærer, batterier, mobiltelefoner o.l.

Beholderen tømmes 2 ganger i året.

Sjekk tømmekalenderen når din beholder skal tømmes.

Tømmekalenderen finner du på: www.sandnes.kommune.no

www.shell.no

Konsekvensutredninger og miljørisikanalyser
Resipientundersøkelser og miljøovervåking
Fiskeundersøkelser
Kartlegging av biologisk mangfold
Miljøstyring og miljøregnskap

Ambio Miljørådgivning AS
Godesetdalen 10
4034 Stavanger

Tlf: 51 44 64 00
e-mail: post@ambio.no
www.ambio.no

www.skretting.no

vi leverer **altibox**

www.lyse.no

Vi kjøper mer, bruker mer – og kaster mer.

BRK MNDRE!

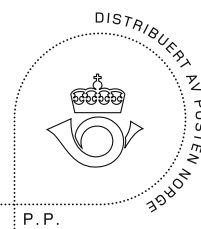
Ta med handlenett eller ryggsekk når du går i butikken. Du har plastposer nok.

Bruk mindre.

Returadresse:
Rygjavern
Postboks 441
4002 Stavanger

B

NORGE

P.P.

16

AKTIVITETER

RYGJAVERN
3 / 2 0 0 9

Fuglekasser er perfekte julegaver!

Årets julegaver, flatpakkede fuglekasser, finner du på Ågesentunet Aktivitetshus i Stavanger. Ågesentunet ligger ved Haugåsveien (via a vis Kilden) i Hillevåg, og har åpent alle hverdager fra kl. 09 til 15. Meisekassen koster kr 150 og Stærkassen kr 170.

Ågesentunet er en godt bevart gård fra 1820-tallet. Kommunen overtok gårdstunet i 1973 og fra 1985 har anlegget vært drevet av Skipper Worse med kafé, møtelokaler og aktivitetsrom. Her har Naturvernforbundets populære, flatpakkede fuglekasser fått sitt nye hjem! Alle som har lyst å

snekre sin egen fuglekasse etter "IKEA-metoden" kan nå stikke innom vår eneste forhandler i distriktet. Ågesentunet har åpent alle hverdager fra kl. 09 til 15. Det er gode parkeringsmuligheter på begge sider av gården som har adresse Ågesenveien 6, vis a vis Kilden kjøpesenter. Her er også kafe med middagsservering mellom kl. 12 og 14. Flere opplysninger om Ågesentunet finner du på www.skipper-worse.no eller ring tlf 51 58 14 57.

Du bruker 10 minutter på å slå sammen Naturvernforbundets fuglekasse.

Naturvernfadder eller andelseier?

Har du lyst å gi en julegave med mening i år? Da kan vi gi deg to gode, lokale ideer.

(til konto 320141 37571) får du tilsendt numrert andelsbrev med eierens navn påført.

1. Kjøp en eierandel i "Marøyferja" til slekt eller venner. Da vil du støtte Naturvernforbundets prosjekt på Store Marøy i Stavanger der ildsjeler driver restaurering av kystlynghei og formidling av natur- og kulturkunnskap til barn og unge. En andel koster 300 kroner. Oppgi navn og adresse til den som skal registreres som andelseier. Straks vi har registrert din innbetaling

2. Bli fadder for Rogalandsnaturen. Som fadder setter du Naturvernforbundet bedre i stand til å arbeide for vern av truet natur og truede arter i fylket. Vi har 15 faddere i dag og har mål om å bli minst 100 i løpet av FN's Naturmangfoldsår 2010. Ordningen er enkel og uten omkostninger. Du velger et fast månedlig beløp som du overfører via din nettbank til vår lokale giverkonto 3201 41 63327. I januar vil du få en hyggelig oppmerksomhet i posten.

